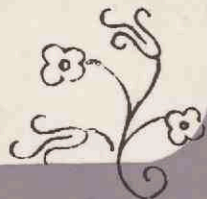

**Clandestiene en illegale drukken uit de Tweede Wereldoorlog :
een kleine tentoonstelling, ingericht in de
Universiteitsbibliotheek te Utrecht, t.g.v. een lezing door Anna
Simoni, London, 13 okt. t/m 15 nov. 1975 : [catalogus]**

<https://hdl.handle.net/1874/406804>

BAYARD PERS

EAE

U.B.U.

646

...ne en illegale drukken uit de tweede wereldoorlog

universiteitsbibliotheek

utrecht

13 oktober - 15 november 1975

CLANDESTIENE EN ILLEGALE DRUKKEN
UIT DE TWEEDE WERELDOORLOG

een kleine tentoonstelling, ingericht
in de Universiteitsbibliotheek te Utrecht

ter gelegenheid van een
lezing door Anna Simoni,
Londen

Anna E.C.

13 oktober t/m 15 november 1975

Bibliotheek der
Rijksuniversiteit
UTRECHT

RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT

0868 3660

UNIVERSITÄT ZÜRICH
BIBLIOTHEK

Das kleine Taschenrechner, Ausgabe
in der Universitätsbibliothek zu Zürich

Das Taschenrechner ist ein
wichtiges Hilfsmittel für
jede Lehrperson

11. Oktober 1973

Woord vooraf

Deze kleine tentoonstelling van clandestiene en illegale drukken werd ingericht met het oog op een lezing over dit onderwerp, te houden door Anna Simoni, op vrijdag 17 oktober 1975. Mevrouw Simoni, hoofd van de Nederlandse afdeling der British Library in Londen, heeft zojuist een monografie over de ondergrondse boekproductie gepubliceerd onder de titel Publish and be free (Den Haag, M. Nijhoff, 1975).

De samenstellers van deze expositie hebben de door mej. Simoni gemaakte selectie uit de clandestiene en illegale boekproductie bijeen kunnen brengen op basis van de verzameling, aanwezig in de Utrechtse Universiteitsbibliotheek, en dankzij de medewerking van een aantal verzamelaars, aan wie zij graag hun dank betuigen voor hun bereidheid de uitgaven ter beschikking te stellen. Een lijstje van de bruikleengevers treft men achter in de catalogus aan.

De indeling is eveneens afkomstig van mej. Simoni, de titelbeschrijvingen zijn integraal overgenomen uit Dirk de Jongs onvolprezen bibliografie van clandestiene en illegale drukken, Het vrije boek in onvrije tijd.

Het omslag van de catalogus werd ontworpen door Harrie Schalken, die voor zijn werk eveneens onze oprechte dank verdient.

L.C. Kuiper-Brussen
W.P. Gerritsen
P. Pesch
A.L. Sötemann

Inleiding

De Duitse bezetting leidde vrijwel direct tot verzet in geschrijfte van kunstenaars. Het begon kort na de overval in mei 1940 met de Brandaris-brieven van Willem Arondeus, en in mei 1941 verscheen - illegaal natuurlijk - een eerste bundeling van verzetsgedichten die voordien als geschreven of gestencilde blaadjes van hand tot hand waren gegaan, het Nieuw Geuzenliedboek, in 10.000 exemplaren. Intussen was door de bezetter een aantal maatregelen genomen die publikatie en verspreiding van boeken belemmerden. Maar de greep van de Duitsers op de literaire produktie werd ten volle voelbaar door twee maatregelen: in januari 1942 werd bepaald dat uitgevers voor boeken en brochures alleen papier zouden krijgen na verkregen vergunning van het Departement van Opvoeding, Wetenschap en Kultuurbescherming, een vergunning die alleen werd verleend na inzage van handschrift of drukproeven door dit Departement. Dit betekende in feite volledige censuur. In de tweede plaats werd in november 1941 de Kultuurkamer ingesteld. Schrijvers die zich niet voor 1 april 1942 voor het Letterengilde van deze Kamer hadden aangemeld, mochten niet meer publiceren. Een massaal protest met meer dan 2.000 handtekeningen werkte uiteraard niets uit. De overgrote meerderheid weigerde elke medewerking. Deze situatie leidde tot twee soorten van protest-uitgaven: een sterke toeneming van de verzetsliteratuur, die - getuige het Nieuw Geuzenliedboek - ook voordien al wel was verschenen, en naast deze illegale uitgeversactiviteit ontstond nu een clandestiene: allerlei boeken werden zonder vergunning herdrukt, waarbij niet werd vermeld dat het om een herdruk ging. Bovendien werden ze vaak geantedateerd: voorzien van een verschijningsdatum die lag vóór de invoering van het papiervergunningstelsel en de stichting van de Kultuurkamer. Daarnaast werden er ook nieuwe boeken en vooral boekjes geproduceerd waarvan de inhoud niet tegen de bezetter was gericht, maar waarvoor ook geen vergunning was gevraagd en waarvan de schrijvers dikwijls niet mochten publiceren omdat ze Jood waren of zich niet hadden gemeld voor de Kultuurkamer. In het bijzonder onder deze laatste

soort waren er heel wat waaraan kosten noch moeite waren gespaard: door voortreffelijke typografen ontworpen, fraai geïllustreerd, met de hand gezet en op kostelijk papier gedrukt. De bibliofilie bloeide als vrijwel nooit te voren. Veel van die dikwijls kostbare uitgaafjes verschenen in kleine oplagen, 25, 50, 100 tot 500 à 600. Een van de eerste en fraaiste olandestiene reeksen was de Vijf Ponden Pers van de Amsterdamse boekverkoper A.A. Balkema. De naam verwijst naar het maximale gewicht aan papier dat zonder vergunning mocht worden verwerkt. Daarnaast waren er talrijke andere, de meeste met 'sprekende' namen als Schildpad (van Jaap Romijn), In Signo Piscium (van K. Heeroma), Astra Nigra (van K. van Boeschoten) en Het Zwarte Schaaap (eveneens van Balkema). Verreweg de opmerkelijkste was de Blauwe Schuit, een serie 'druksels' van de Groningse kunstenaar H.N. Werkman, die in zeer kleine oplagen (20 à 25) verschenen. Werkman is vlak voor het eind van de oorlog door de Duitsers vermoord, en evenals hij hebben verscheidene andere drukkers hun toewijding met de dood moeten bekopen.

Kan men veel van de hier genoemde boekjes moeilijk als een rechtstreekse bijdrage tot het verzet tegen de Duitsers beschouwen, dit geldt zeker niet voor de uitgaven van De Bezige Bij (G. Lubberhuizen en Ch. van Blommestein). Deze Utrechtse studenten begonnen hun activiteiten met de uitgave van een rijmprent van Jan Camperts vers 'De achttien doden', waarvan de opbrengst was bestemd voor het Kindercomité - een organisatie voor het onderbrengen van Joodse kinderen. In totaal zijn van de, herhaaldelijk herdrukte, rijmprent een 15.000 exemplaren aan de man gebracht. Doch dit was slechts het begin. De Bezige Bij heeft in de oorlogsjaren 72 uitgaven geproduceerd, waarvan de overgrote meerderheid wél clandestien maar niet illegaal was (het bekendst is de reeks Quousque Tandem geworden: 15 delen in 525 exemplaren), doch het doel van de uitgeverij was wel degelijk illegaal: het verlenen van financiële steun aan slachtoffers van de Duitsers. De omvang van die steun gedurende de jaren 1943-'45 ligt in de orde van f. 600.000 à f. 800.000. Terecht noemde Heeroma De Bezige Bij dan ook "de verzetsuitgeverij bij uitstek". Afgezien van enige bundeltjes van afzonderlijke auteurs, anoniem of onder pseudoniem

verschenen, bestaat de illegale literatuur in hoofdzaak uit verzamelingen van in getikte of geschreven vorm circulerende verzen tegen de Duitsers. De namen van de dichters waren meestal onbekend en verscheidene zijn het ook na de bevrijding gebleven. Voorbeelden van die bloemlezingen zijn naast het Nieuw Geuzenliedboek en de vervolgen daarop, het Vrij Nederlandsch liedboek (Bezige Bij), Berijmd verzet en Gedenck Clanck. De totale clandestiene en illegale produktie uit de oorlogsjaren omvat volgens de bibliografie van D. de Jong, Het vrije boek in onvrije tijd, niet minder dan 1.019 uitgaven.

A.L. Sötemann

Literatuur:

- D. de Jong: Het vrije boek in onvrije tijd. Bibliografie van illegale en clandestiene belletrie. Leiden, 1958.
- Onderdrukking en verzet. Nederland in oorlogstijd. Onder red. van J.J. van Bolhuis, C.D.J. Brandt, H.M. van Randwijk enz. [Dl. II.] Arnhem enz., z.j.
- L. de Jong: Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog. Dl. IV - ... 's-Grav., 1972 -..
- ...
R. Roegholt: De geschiedenis van De Bezige Bij, 1942 - 1972. Amst., 1972.
- H. van Straten: Hendrik Nicolaas Werkman, de drukker van het paradijs. Amst., 1963.
- G.H. 's-Gravesande: Onze letterkunde in bezettingstijd. 's-Grav., 1945.
- A. Simoni: Publish and be free. 's-Grav., 1975.

Indeling

I. Verzet

1 CAMPERT, JAN [REMCO THEODOOR]: De achttien dooden.

[Met tekeningen van Coen van Hart (pseudoniem van Fedde Weidema. Utrecht, De Bezige Bij (Ch. E. van Blommestein en G. Lubberhuizen). 1943]. Folio. Plano.

Aanekening. Van deze rijmprent verschenen 6 drukken. De 1e druk verscheen in een oplage van 500 exemplaren, kenbaar aan 2 drukfouten: a. het eerste woord van het gedicht heeft 3 e's (eeen) en b. Hollandsch (in andere drukken is de ch weggelaten). De 2e druk heeft slechts een van beide bovengenoemde drukfouten. De 3e-6e druk zijn zonder fouten. De exemplaren van de vierde druk hebben een colophon: 'Deze prent, een gedicht van Jan Campert, met een tekening van Coen van Hart, werd in den zomer van het oorlogjaar MCMXLIII gezet uit de Esmont- en Erasmusletter van S. H. de Roos en in het verborgene gedrukt en uitgegeven. De uitgave bestaat uit: I. Een gewone oplage van onbepaalde grootte, welke ten bate van slachtoffers van de Duitse overheersching werd verkocht. II. Een bijzondere oplage van 50 genummerde exemplaren op Oud-Hollandsch papier Haesbeek Imperium, welke ter beschikking van de Uitgeverij bleef. Uitgeverij De Bezige Bij'. De 6e druk werd gedrukt op beige Pannekoek-papier. De totale oplage van deze drukken bedraagt ruim 15000 exemplaren, alle gedrukt door J. Hendriks te Utrecht.

Het spreekt wel haast vanzelf dat dit sedicht ook door anderen werd nagedrukt. We vermelden slechts:

- a. een uitgave met initiaal en tekening van Charles Jongejans in oranje, gedrukt door de Kantoorboekhandel Jos. J. Bothe te Amsterdam.
- b. een uitgave waarbij de illustratie niet aan het begin maar aan het einde voorkomt, terwijl de titel over de gehele breedte gezet en rood onderstreep is.
- c. een uitgave in dubbele zwarte rand, in een kleine oplage gedrukt door De Goot- en Eemlander te Hilversum en kort na de bevrijding verspreid.
- d. een uitgave op grijs papier in oblong-formaat.

4 BERIJMD VERZET. [Bloemlezing uit de verzetspoëzie, samengesteld en ingeleid door Karel Cornelis van Boeschoten en Louis Jacques Zimmerman. 's-Gravenhage, in eigen beheer. 1944]. 8°. 50 genummerde gedichten en 1 ongenummerd gedicht 'Tot slot'. In mapje.

Colophon. Van deze uitgave werden 200 exemplaren op beter papier gedrukt. Hiervan blijven 150 exemplaren gereserveerd voor Nederlanders die in de gevangenis, het concentratiekamp of in het buitenland vertoeven. Zij zijn genummerd van I tot CL.

50 exemplaren, genummerd van I tot 50, blijven tot na de overwinning bewaard voor openbare bibliotheken en andere instellingen.

Aantekening. Gezet bij N.V. 'De Residentiebode' te 's-Gravenhage en gedrukt in een oplage van 2000 exemplaren door Drukkerij Albedon te 's-Gravenhage. Na de oorlog verscheen een gewijzigde en vermeerderde herdruk, verzorgd door Fred. Batten (Amsterdam 1945), waarin vele namen der dichters werden vermeld. Een 18-tal gedichten uit de illegale uitgave werd niet in deze herdruk, die in totaal 68 gedichten bevat, opgenomen.

- 3 **VRIJ NEDERLANDSCH LIEDBOEK, HET.** [Verzetspoëzie. Bijgebracht door Jan Hendrik de Groot, Hendrikus Gerard (Han) Hoekstra en Halbo Christiaan Kool. Met een vignet door Fedde Weidema]. Uitgegeven in bezet Nederland. [Utrecht, De Bezige Bij (Ch. E. van Blommestein en G. Lubberhuizen)]. 1944. 8°. 192 blz. *Colophon.* Met den druk van het Vrij Nederlandsch Liedboek werd 1 April 1944 begonnen. De oplage bestaat uit 200 exemplaren op Hollandsch papier, genummerd van 1-cc; 200 exemplaren op opdikkend papier, genummerd van 1-200 en 1500 exemplaren op Engelsch tekstpapier, welke ongenummerd bleven. De opbrengst werd bestemd voor een bijzonder doel.

Aantekening. Het laatste couplet van het gedicht op blz. 28, dat vergeten werd, werd later afgedrukt op een los inliggend strookje. Bij het gedicht op blz. 56 (waarvan het slot op blz. 55 werd afgedrukt) behoort een los bijgevoegd 'Erratum'. Gedrukt door J. Hendriks te Utrecht.

- 5 **GEUZENLIEDBOEK.** Derde. vervolg. [Bloemlezing uit de verzetspoëzie. Samengesteld door Magdalena Geertruida Schenk en Gerard Louwrens Tichelman en ingeleid door Gerrit Abraham van Poelje. Met een tekening door Henk Kabos. Amsterdam, D. van Veen. 1945]. 8°. 128 blz. Gebonden. *Colophon.* Deze bundel werd gedrukt en uitgegeven in bezet Nederland in den winter van 1944-'45 bij het glogen der bevrijding. De opbrengst is bestemd voor de leniging van bijzondere nooden. Alle exemplaren zijn genummerd. Evenals van het eerste en tweede vervolg is No. 1 cereserveerd [sic] voor H.M. de Koningin en No. 2 voor het Prinselijk Paar.

Aantekening. Gezet door de Arbeiderspers, gedrukt door Drukkerij D.A.V.I.D., en gebonden door Boekbinderij G. W. C. Paardekooper, allen te Amsterdam. De oplage bedroeg 5000 exemplaren.

- 10
1 CELDROOM [in het oorlogsjaar 1943. Door Hendrik Mattheus van Randwijk. Amsterdam, Vrij Nederland. 1943]. 8°. 16 blz.

Colophon. Dit gedicht werd gedrukt en uitgegeven in bezet Nederland, in het najaar van 1943. Vijftig exemplaren op Oud-Hollandsch papier werden voorzien van de nummers 1-35 en de letters A-O. - No. 1 werd gereserveerd voor H.M.de Koningin. No. 2 voor Prinses Juliana en Prins Bernhard. No. 3 voor den Minister-President Gerbrandy. De exemplaren A-O zijn niet in den handel. De opbrengst is voor de vrije pers.

Aanteekening. In een grote oplage gedrukt door de N.V. Arnhemsche Boek-, Courant- en Handelsdrukkerij te Arnhem. De omslaatekening en de vignetten zijn van R.Snapper.

In 1946 verscheen bij de Uitgeverij Vrij Nederland te Amsterdam een legale herdruk.

II. Van verre tijden en landen

- 6 HERAKLEITOS [HERACLITUS (EPHESIUS)]: Fragmenten. AENYANA [Grieksche tekst. Met Nederlandsche vertaling door Everhard Hoek. Amsterdam, A.A.Balkema]. 1944. 8°. iii, 21 bladen.

Colophon. Deze eerste Nederlandsche vertaling van de Fragmenten van Herakleitos is gedrukt in honderd exemplaren op Hollandsch papier van Van Gelder Zonen voor A.A.B[alkema].

Aanteekening. Gedrukt door N.V. Joh. Enschedé en Zoon te Haarlem. Typografische verzorging van J. van Krimpen.

- 10 BAUDELAIRE, CHARLES: Douze poèmes. Les fleurs du mal. [Enluminé de dessins et de lettrines à la plume et au pinceau per C.A.B.Bantzinger]. La Haye, D.A.Daamen S.A. 1939. [1943]. 4°. 36 blz.

Justification du tirage. Ce recueil, contenant un choix des Fleurs du Mal de Charles Baudelaire, a été enluminé de dessins et de lettrines à la plume et au pinceau par C.A.B.Bantzinger. Il a été édité par la maison d'édition D.A.Daamen S.A., La Haye, et imprimé par J.van Boekhoven, Utrecht. La composition du texte, sauf les lettrines, a été faite avec le caractère italique de E.R.Weiss. Il a été tiré de la présente édition cinq cents exemplaires, dont quatre cent quatre-vingt-

11

quinze sur papier de Hollande, numérotés de 6 à 500, les numéros 6 à 30, hors commerce, ont été réservés aux amis du dessinateur et de l'éditeur. Il a été tiré cinq exemplaires, numérotés de I à V, dont deux exemplaires destinés au dessinateur, deux exemplaires à l'éditeur et un exemplaire à Mme Dieuwke Aalbers-Kollewijn, qui en a fait les reliures à la main. Les exemplaires numérotés de I à V et de 6 à 30 ont été signés par le dessinateur.

Aantekening. Bevat de gedichten: Le mauvais moine; Don Juan aux enfers; Parfum exotique; Le balcon; Causerie; A une passante; Les aveugles; Le possédé; Hymne; Les promesses d'un visage; Allégorie; La mort des amants.

- 13 AUDEN, W[YSTAN] H[UGH]: Vier gedichten. Vertaald door C[ornelis] Buddingh'. [Dordrecht], Semaphore Pers [Anthony Bosman]. 1945. 8°. 16 biz.

Colophon. Deze Vier Gedichten van W. H. Auden, in de vertaling van C. Buddingh' werden in het voorjaar 1945 voor de Semaphore Pers, gezet uit de Hollandsche Mediaeval, gedrukt ter perse van Drukkerij G. Stolk te Dordrecht, in een oplage van 275 genummerde exemplaren, waarvan de eerste 25, genummerd van I tot XXV niet in de handel kwamen. De overige werden genummerd van 26 tot 275.

Aantekening. De oorspronkelijke teksten der eerste drie gedichten (Horend van oogsten; Hier sta ik; De zes kreupele bedelaars) werden voor het eerst gepubliceerd in Auden's bundel 'Look stranger' (London 1936), waar zij te vinden zijn onder de nummers 7, 17 en 24. In W. H. Auden: *Collected shorter poems 1930-1944* (London 1950) kregen de eerste twee resp. de titels: *Paysage moralisé* en *The Malverns*; het derde gedicht, waarvan de beginregel luidt: *O for doors to be open and an invite with gilded edges*, kreeg ook in deze verzamelbundel geen titel. De oorspronkelijke tekst van het vierde gedicht (*Reis naar IJsland*) vindt men in W. H. Auden and Louis MacNeice: *Letters from Iceland* (London 1936), waar de titel luidt: *Journey to Iceland. A letter to Christopher Isherwood Esq.* Het werd onder deze titel ook opgenomen in W. H. Auden: *Collected shorter poems 1930-1944*. (London 1950).

- 7 PERVIGILIA VENERIS. Venus-verwachtingsnacht. [Latijnse tekst met vertaling door Jan Prins (pseudoniem van Christiaan Louis Schepp)]. Amsterdam, [A. A. Balkema]. 1945. 8°. 12 bladen.

Colophon. Pervigilium Veneris met de vertaling van Jan Prins is in Januari 1945 in 150 exemplaren gedrukt op Hollandsch papier voor A. A. Balkema.

Aantekening. Gedrukt door J. F. Duwaer en Zn. N.V. te Amsterdam. Werd opgenomen in Jan Prins: *Bijgebrachte gedichten. Deel 2.* ('s-Gravenhage 1947).

9 NORWID, CYPRIAN KAMIL: De legende van Krakus en de draak. [Krakus and the dragon. Vertaald en geïllustreerd door A. Nonymus (pseudoniem van Johannes Hendrikus van Eikeren). Bussum], Kameleon Pers [F. G. Kroonder]. 1945. 8°. 32 blz.

Colophon. Dit werkje werd begonnen in de barre wintermaand van December 1944 en kwam, onder bijna onoverkomelijke moeilijkheden, eerst in April 1945 gereed. Gebrek aan stroom en lettermateriaal, een nijpend tekort aan voedsel en verwarming, razzia's die de weg onveilig maakten, dit alles bracht steeds opnieuw wekenlange vertraging. Op een klein handpersje kon niet meer dan één pagina tegelijk worden afgedrukt en het was ook de beperking die awong tot het gebruik van de niet als boekletter bedoelde Atlas- en Nobelletter. De gehele oplaag, die maar klein van omvang is, werd afgedrukt op Dürer Text; vijftig exemplaren, genummerd van 1-50, werden voor den uitgever gereserveerd.

Aantekening. In een oplage van 750 exemplaren gedrukt door Drukkerij J. K. Smit en Zn. te Amsterdam.

Deze vertaling van een Poolse legende werd gemaakt naar de Engelse uitgave, waarvan de volledige titel luidt: 'Krakus and the dragon. An early Polish legend. Paraphrased from the dramatic version of Cyprian Kamil Norwid by Victōrya Gorynska. Printed in the office of the Bauersche Giesserei, Frankfurt am Main. 1929'. Deze Engelse vertaling verscheen als bijlage bij 'The Fleuron. A Journal of typography'. Vol. 7 (Cambridge 1930).

9 POESJKIN, ALEXANDER [SBRGEJEWITSJ]: Enkele gedichten. Uit het Russisch vertaald door Aleida G[erarda] Schot. Amsterdam, A. A. Balkema. [1944]. 8°. iv, 36 blz.

Colophon. Gedrukt in 150 exemplaren op Ingres in het najaar van 1944.

Aantekening. Onleend aan de verzamelde werken van Poesjkin in 6 delen (Moskou 1936). Gedrukt door N.V. Drukkerij De Globe te Amsterdam. Behalve een aantal gedichten, die noch in het oorspronkelijke noch in de vertaling een titel dragen, bevat deze bundel: Nacht (Notsi), 'k Herinner mij (Kxxx), De profeet (Prorok), De dichter (Pošt), Het profanum vulgus (Tsjernj), Aan den dichter (Pošt), De echo (Echo), Bacchantenlied (Bakchitsjeskaja pesnja), Elezie (Jelegia), Uit Pindemonte (Iz Pindemonte), Inleiding tot den bronzen ruiter (Mjednyj Wsadnik, Wstoepleni'e) en Exegi monumentum. Zie ook No. 668.

11 WILDE, OSCAR [OSCAR FINGAL O'FLAHERTIE WILLS WILDE]: De Kerkerballade. [The ballad of Reading gaol]. In de Nederlandsche herdichting van Hendrik van der Wal. [s-Gravenhage], Jako Pers [J. Kortenhorst]. 1945. 8°. 32 blz.

Colophon. De Kerker-Ballade van Oscar Wilde, in Nederlandsche verzen overgebracht door Hendrik van der Wal (1880-1937) werd gedrukt in 150 exemplaren, waarvan 140 op 'Featherweight' houtvrij papier, genummerd van 1-140 en tien op houtvrij omslagpapier met linnen-persing, genummerd van I-X.

Aantekening. Met de hand gezet en op een trap-pers gedrukt door Drukkerij 'De Hofstad' te 's-Gravenhage.

- 12 **STEINBECK, JOHN:** De vliegenvanger. [The moon is down]. Vertaald door Tjebbo Hemelrijk [pseudoniem van Fred. Sterneberg]. Illustraties van Michael Gurney [pseudoniem van Salim]. Gedrukt in bezet Nederland. [Utrecht, De Bezige Bij (Ch. E. van Blommestein en G. Lubberhuizen)]. 1944. 4°. 128 blz.

Colophon. 'De Vliegenvanger' van John Steinbeck in de vertaling van Tjebbo Hemelrijk werd in 1944 gedrukt uit de Egmont letter op Oud Hollandsch papier in een oplage van 1025 exemplaren en voor een bijzonder doel in Bezet Nederland uitgegeven. 25 exemplaren werden genummerd van I-XXV.

Aantekening. Gedrukt door F. Tamminga te 's-Gravenhage. In 1946 verscheen bij dezelfde uitgever een herdruk.

III. Nederlandse letterkunde

- 14 **VAN DEN VOS REYNAERDE.** [Naar het Comburgsche Handschrift uitgegeven door Wytze Gerbens Hellinga]. Amsterdam, A. A. Balkema. 1940 [1944]. 8°. 138 blz.
- Colophon.* In 200 exemplaren gedrukt met de letter van Peter Schoeffer von Gernsheim op Hollandsch papier van Van Gelder. Typografie van J. van Krimpen. De tekst is verzorgd door dr. W. Gs. Hellinga.
- Aantekening.* Gedrukt door Meijer's Boek- en Handelsdrukkerij te Wormerveer.
- 15 **NOOT, JAN VAN DER:** Ode teghen d'onwetende vyanden der poëtereyen aan Marcus van Wonsel. Amsterdam, [A. A. Balkema]. 1944. 8°. 24 blz. [Vijf Ponden Pers].
- Colophon.* Gedrukt in 55 exemplaren voor de vrienden van 5 lb.

Aantekening. Gedrukt met een civilité op Barchem Green door N.V. Joh. Enschedé en Zonen te Haarlem. Typografische verzorging van Jan van Krimpen. De tekst is eveneens te vinden in: Gedichten van Jonker Jan van der Noot. Met inleiding en aantekeningen van Albert Verwey 1895; blz. 144.

- 16 VONDEL, JOOST VAN DEN: ... 'Hier rot een kreng, het hoofd van moordenaers en fielen'. [Met tekening van Franso Hoes. Amst., F. Hoes. 1945]. Folio. Plano.

Aantekening. De tekening werd op alle exemplaren van de kleine oplage met de hand gekleurd door de tekenaar. De titel van het gedicht, verschenen in 1632, luidt: 'Geschreven uyt Maeghdenburg aen de Graef van Papenheyn' (opgenomen in de W.B.-uitgave van Vondel's Werken, deel 3, blz. 387).

- 17 VONDEL, JOOST VAN DEN: Tien troostgedichten. [Bloemlezing, samengesteld door Frans Hoes]. Muiden, Het Muiderslot [Amsterdam, F. Hoes. 1945]. 4°. 44 blz.

Aantekening. Bevat de volgende gedichten: Kinder-lyck (1632); Uitvaart van mijn dochterken (1633); Vertrouwinge aen Geeraerd Vosstus over zijn zoon Dionys (1633); Lyckklaght aen het vrouwekoor over het verlies van mijn ega (1635); Grafschrift op Isabel Le Blon (1636); Grafschrift op Isabelle Le Blon (1636); Vertrouwinge aen de ouders van Isabelle (1636); Uitvaart van Maria van den Vondel (1668); Op Katharine Questier (1669) en Grafschrift op Willem van den Vondel (1670). Gedrukt door N.V. 'De IJsel' te Deventer.

- 18 HILDEBRAND: Hoe warm het was en hoe ver. Amsterdam, Bij Last en Co. aan de Lauriergracht 37, 1814. [Amsterdam, F. Hoes. 1943]. 8°. 60 blz. Gebonden in halfperkament.

Colophon. Van dit werkje werden 250 exemplaren, genummerd van één tot tweehonderdvijftig, gedrukt op Hollandsch papier bij Joan Bleau te Amsterdam en in perkament gebonden door Hendrick Denbinder van Delft.

Aantekening. Typografische verzorging door Joh. H. van Eikeren. De inhoud van het boek bestaat uit een gedeeltelijke herdruk van het geschrift van Hendrik Zeeman: "'s-Gravenhage en Amsterdam. Roemrijke herinnering aan de gedenkwaardige dagen van den 12den tot den 30sten November. Geschiedkundig geschetst. Amsterdam, P. M. van der Made. 1863. IV, 39 blz.' Niet opgenomen in deze herdruk werden de titel, het voorwoord, de titels der hoofdstukken, de voetnoten en het slot van de tekst vanaf de laatste alinea van blz. 36.

- 22 **ACHTERBERG, GERRIT: Melija.** [Groningen], In agris occupatis [A. Th. Mooij, W. H. Nagel en W. H. Overbeek]. 1944. 8°. 12 blz. [Volière-reeks. No. 2].

Colophon. In opdracht van 'In agris occupatis', als tweede nummer in de Volière-reeks gedrukt en verlucht door H. N. Werkman, in een oplage van 110 exemplaren, welke niet in den handel komen. De exemplaren werden genummerd 1-x en 11-110. Die van 1-x zijn gesigneerd door den dichter.

Aantekening. Werd opgenomen in *Gerrit Achterberg: Existentie.* ('s-Gravenhage 1946).

- 24 **SUITE, EEN, VAN DE ZEE.** [Door Willem Hendrik Nagel. Met tekeningen van H. N. Werkman. Groningen, A. Th. Mooij, W. H. Nagel en W. H. Overbeek. 1944]. 4°. 12 blz. [Volière-reeks. No. 1].

Colophon. Deze tiendelige Suite van de Zee werd in Februari 1944 gedrukt en verlucht door H. N. Werkman in 75 exemplaren die niet in de handel komen.

Aantekening. Dit sedicht werd later opgenomen in *J. B. Charles (pseudoniem van W. H. Nagel): Zendstation.* ('s-Gravenhage 1949).

- 20 **BIJ HET GRAF VAN DEN NEDERLANDSCHEN ONBEKENDEN SOLDAAAT** gevallen in de Meidagen 1940. [Door Martinus Nijhoff. Met omslagtekening door H. N. Werkman. Heerenveen, De Blauwe Schuit (F. R. A. Henkels en H. N. Werkman). 1942]. 4°. 4 blz.

Colophon. Dit sonnet werd door den dichter van De Blauwe Schuit geschreven in een stil dorp ergens achter Nederland's duinen in April 1942, gedrukt en verlucht in een oplage van 100 exemplaren door H. N. Werkman in opdracht van de schippers en in de maand Mei verdeeld onder de vrienden van De Blauwe Schuit.

Aantekening. Hoeveel exemplaren er gedrukt werden staat niet vast (vermoedelijk waren het er 150).

- 21 DOODE ZWANEN, DE. [Gedicht door Simon Vestdijk. Met omslagtekening en titelversiering van H. N. Werkman. Heerenveen, De Blauwe Schuit (F. R. A. Henkels en H. N. Werkman). 1944]. 8°. 4 blz.
Colophon. Dit gedicht werd geschreven op 20 Augustus 1942 te Sint Michielgestel. Gedrukt en verlucht door H. N. Werkman in een oplage van 60 exemplaren tegen Pinksteren van het jaar 1944, voor de vrienden van De Blauwe Schuit.
Aantekening. Het gedicht werd ook opgenomen in Vestdijk's bundel 'De uiterste seconde' (Bussum 1944) en na de oorlog in zijn 'Gestelsche liederen' (Amsterdam 1949).
- 23 SWAERTREGER, M. [pseudoniem van Theunis Uilke (Theun) de Vries]: WA-man. [Novellen. Met tekening door Fedde Weidema. Utrecht], De doezende dar [(Ch. E. van Blommestein en G. Lubberhuizen). 1944]. 8°. 96 blz.
Colophon. WA-man, novelle door M. Swaertreger, werd in 1944 in het verborgene gedrukt voor de Uitgeverij De Doezende Dar. Van de oplage werden 150, van 1-150 genummerde exemplaren op Oud-Hollandsch Van Geider gedrukt.
Aantekening. De Doezende Dar is dezelfde uitgeverij als De Bezige Bij. Onder deze naam verscheen alleen deze uitgave. Gedrukt door F. Tamminga te 's-Gravenhage en gebrocheerd door H. de Koningh, aldaar, in een oplage van 1150 exemplaren. Het vignet werd eveneens getekend door Fedde Weidema. Deze novelle werd later opgenomen in Theun de Vries: De laars. (Arnhem 1946).
- 29 ROLAND HOLST-VAN DER SCHALK, HENRIËTTE [GOVERDINA ANNA]: De loop is bijna volbracht. Vier gedichten. [Met portret door Charley Toorop en initialen door André van der Vossen. 's-Gravenhage], Mansarde Pers [(Bert Bakker, C. A. B. Bantzingen en F. Tamminga). 1944]. 4°. 16 blz.
Colophon. Deze vier gedichten van Henriëtte Roland Holst-van der Schalk maken deel uit van een na den oorlog te verschijnen' cyclus 'De loop is bijna volbracht'. Ze werden gezet met de Romanée van J. van Krimpen. Het portret van de dichteres werd geteekend door Charley Toorop. De initialen en het titelvignet zijn ontworpen en in metaal gesneden door André van der Vossen. Van de oplage werden honderd exemplaren op de handpers getrokken, genummerd van 1-100.

Aantekening. Gedrukt door F. Timmenga te 's-Gravenhage in een oplage van 1000 exemplaren. De genummerde exemplaren werden gesig-neerd door Hewiëtje Roland, Holst en Charley Toorop. Deze 4 gedichten zijn de eerste van een cyclus van 22 gedichten die opgenomen werden in Hewiëtje Roland Holst-van der Schalk: In de webbe der tijden (Rotterdam 1947).

V. Utrecht

- 26 **HOOG RIJST HET BOLWERK DER MENSCHELIJKHEID.**
U. v. s. v., 1899-1944. [Gedicht door Anna de Waard. Met tekening van Titia G. Hooykaas-Timmenga. Utrecht, Utrechtsche Vrouwelijke Studenten Vereeniging, 1944]. Folio. Plano.
Aantekening. Gedrukt door De Bezige Bij in een oplage van ongeveer 500 exemplaren.
- 27 **WACHTER, WAT IS ER VAN DEN NACHT.** [Gedicht door Riek Vos-Beierman. Met een linoleumsnede van Tjomme de Vries. Utrecht], De Bezige Bij [[Ch. E. van Blommestein en G. Lubberhuizen). 1945]. 4°. 4 blz.
Aantekening. Gedrukt in een oplage van 4000 exemplaren op de eigen pers van de uitgevers.
- 30 **INDENHAECK, W.** [pseudoniem van Jacob Pieter Romijn]:
Kleine kerstkroniek 1944. [Utrecht, Jac. P. Romijn. 1945]. kl. 8°. 20 blz. [De Handpalm. No. 2].
Colophon. Kleine kerstkroniek '44 door W. Indenhaeck werd geschreven in Januari 1945 en in April van datzelfde jaar bij de nadering der bevrijders te Utrecht gedrukt in een oplage van 100 exemplaren. Dit boekje vormt het besluit van de ondergrondse uitgeverwerkzaamheid van J. Romijn, wiens uitgaven omvatten de Schildpadreeks (no. 1 t.m. 26), het litteraire tijdschrift Ad Interim (no. 1 t.m. 3), de Handpalmreeks (no. 3 en 2), drie boekjes en een plaquette onder den gefingeerden firmanaam Willem Indenhaeck te Stads-kanaal, drie rijmprenten en een brochure.
Aantekening. Naar een ontwerp van de schrijver gedrukt door Drukkerij H. den Doas te Utrecht. Als vignet werd een oud drukkersmerk gebruikt. Werd opgenomen in Jaap Romijn: Punt van uitgang. (Utrecht 1946).

25 **ROMIJN, J[ACOB PIETER]:** Zoo ging de oorlog voorbij. Een vertelling. Met een tekening van Adine van Houten. [Utrecht, Jac. P. Romijn. 1943]. 8°. 16 blz. [Schildpadreeks. No. 4].

Colophon. De vertelling 'Zoo ging de oorlog voorbij' van J. Romijn, geïllustreerd door Adine van Houten, werd geschreven in 1942. De tekst werd gezet uit de letters Bodoni en Fleischmann en uitsluitend voor vrienden van den schrijver gedrukt in het voorjaar van 1943.

Aantekening. Gedrukt in een oplage van ongeveer 150 exemplaren door J. Pasman te Zullen. Het vignet is getekend door Toon van Ham. Alle exemplaren werden gesigneerd. Word opgenomen in Jac. P. Romijn: *Punt van uitgang.* (Utrecht 1946).

28 **ENGELBURCHT, J.** [pseudoniem van pater L. Engelbregt (Jacobus Hendrikus Anthonius Engelbregt) en Franco de Fransoos (pseudoniem van Franso Hoes)]: *Punch*. [Verzameling anecdoten. Met gekleurde tekeningen door A. Nonymus (pseudoniem van A. W. J. M. Noyons)]. Utrecht, Hannibal, Katinka en Co. [Amsterdam, F. Hoes]. 1945. 8°. 70 blz. Gebonden.

Colophon. 'Punch' verzameld door J. Engelenburcht en Franco de Fransoos, werd gedrukt op de persen van C. N. Teulings te 's-Hertogenbosch. De illustraties zijn van A. Nonymus. Het bindwerk is van Alderabbe te Oisterwijk. De oplage bleef beperkt tot 300 exemplaren. Hiervan werden 250 exemplaren genummerd 1-250, in den handel gebracht. 50 exemplaren genummerd 1-L, bleven gereserveerd voor de uitgevers.

29 **MARSMAN, H[ENDRIK]:** Een brieffragment over zijn verzameld werk. [Met foto van de schrijver door C. J. v. d. Pol en een nawoord door C. Leeftang Jr. Utrecht, N. V. v/h J. G. Broese. 1945]. 8°. 16 blz.

Colophon. Gedrukt in honderd exemplaren, genummerd van 1 t.e.m. 100. Bij de nummers 1 t.e.m. 25 werd een origineele foto ingelegd.

Aantekening. Gedrukt door N. V. Joh. Enschedé en Zonen te Haarlem, naar de maquette van Ch. Nypels. Blanco omslag met facsimile van Marsman's handtekening.

- 31 ANTIPHOLUS VAN EPHEBUS [pseudoniem van Johannes Aloysius Antonius (Jan) Engelman]: Ballade van de waarheid. Tekening van Antipholus van Siracuse [pseudoniem van Fedde Weidema]. Gedrukt ter gelegenheid van het elfde lustrum van de k.s.v. 'Veritas' Utrecht, 30 Mei 1944. [Utrecht, k.s.v. 'Veritas' Utrecht, 1944]. Folio. Plano.

Aantekening. In een kleine oplage gedrukt door J. Hendriks te Utrecht. Typografische verzorging van Charles Nypels. Ter gelegenheid van de tentoonstelling 'Het vrije boek in onvrije tijd' in het Stedelijk Museum te Amsterdam (Juli 1945) werd deze rijmprent in een genummerde oplage herdrukt met het volgende colophon: 'De ballade van de Waarheid door Antipholus van Ephesus, voor het eerst gedrukt ter gelegenheid van het elfde lustrum van de K.S.V. Veritas te Utrecht, 30 Mei 1944, werd in Juli 1945 herdrukt op de ondergrondse pers in het Stedelijk Museum te Amsterdam, naar aanleiding van het feit dat het gemeentebestuur van Amsterdam aan deze ballade de prijs voor het beste illegaal verschenen verzetsgedicht heeft toegekend'.

Werd opgenomen in Jan Engelman: Vrijheid. (Utrecht 1945).

1404744

De tentoongestelde uitgaven, voorzover niet afkomstig uit het bezit van de Utrechtse Universiteitsbibliotheek, zijn in bruikleen gegeven door:

Antiquariaat Forum, Utrecht: 4, 11, 17, 22, 24

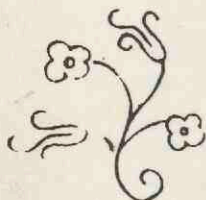
De heer H. KooL, Utrecht: 1

De heer Chr. Leeftang, Utrecht: 16, 20, 21, 29, 31

Prof. Dr. A.L. Sötemann, Utrecht: 8, 15, 19

Mevr. Verheijen, De Meern: 26

ZC 6964

BAYARD PERS

